

Araştırma Makalesi
(Research Article)

Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg., 2021, 58 (1):125-135
<https://doi.org/10.20289/zfdergi.700334>

Aydın ilinde tarımsal amaçlı kooperatiflerin girişimcilik özelliklerinin incelenmesi üzerine bir araştırma*

A research on entrepreneurship's characteristics of agricultural cooperatives in Aydın province)

Nur SAYAR ¹

Renan TUNALIOĞLU ^{2*}

¹ Kuyucak Ziraat Odası, Aydın / Türkiye

² Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Aydın / Türkiye

*İletişim (correspondence) e-posta:

renan.tunalioğlu@gmail.com

*Bu makale, birinci yazarın yüksek lisans tez çalışmasından özetlenmiştir.

Alınış (Received): 07.03.2020

Kabul Tarihi (Accepted): 03.06.2020

ÖZ

Amaç: Bu çalışmada, Aydın ilinde 1163 sayılı tarımsal amaçlı kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik kültürü ve girişimcilik özellikleri incelenmiştir.

Materyal ve Yöntem: Araştırmanın verilerini, Aydın ilindeki mevcut 17 ilçede, 1163 Sayılı yasaya tabi, Tarımsal Kalkınma, Su Ürünleri, Sulama Kooperatiflerinden oransal olarak belirlenen toplam 93 kooperatifin yönetim kurulu başkanları ile yüz yüze görüşülerek yapılan anketler oluşturmaktadır. Kişisel ve yöneticilik için tanımlayıcı istatistikler, bilgilerin ölçümünde frekans analizi, kooperatif yöneticilerinin girişimcilik özelliklerinin belirlenmesinde faktör analizi kullanılmıştır.

Araştırma Bulguları: Aydın, Türkiye tarımında önemli bir potansiyeline sahiptir. Bu nedenle tarım kesiminin gelişmesinde, tarımsal kooperatiflerin varlığı ve güvenilirliği, başarısı içinse yöneticilerin farklı özelliklere sahip olması beklenmektedir. Bu çalışmada, yöneticilerin girişimcilik özellikleri ve liderlik vasıflarını yansıtan üretim ve pazarlamada önderlik, üretici beklentileri ve siyasi otorite kararları, yeniliklerin takip edilmesi ve üreticiye iletilmesi, yeni uygulamaların benimsetilmesi ile ilgili risk alınması vb. özellikler incelenmiştir. Aydın'ın farklı ilçelerindeki kooperatif yöneticilerinin, %96'sı erkek, %44'ü ilköğretim mezunu, tarımsal tecrübeleri 3 ile 40 yıl, yenilikleri takip eden, örnek kooperatif olmak için farklı riskler alan, ortaklarla fikir işbirliğinde olamayan kişiler olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç: Bu çalışmada, Aydın'da, Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı tarımsal amaçlı kooperatif yöneticilerinin büyük bir oranının girişimcilik özelliklerine sahip olmalarına rağmen bunu kooperatif yönetimine aktarmadıkları belirlenmiştir.

ABSTRACT

Objective: In this study, the cooperative culture and entrepreneurship characteristics of the agricultural purpose cooperative managers in Aydın province was examined.

Material and Methods: The data of the research consists of a face-to-face interviews with the heads of the board of directors of 93 cooperatives determined from Agricultural Development, Aquaculture and Irrigation Cooperatives in Aydın, subject to Law No. 1163. Descriptive statistics, frequency analysis, factor analysis were used in the method.

Results: Aydın, has a great potential in agriculture that it is expected that their managers will have different characteristics for the existence, reliability and success of agricultural cooperatives in the development of the agricultural sector. In this research, managers' entrepreneurship, leadership qualities, leadership in production and marketing, following and communicating innovations to producers, taking risks related to adopting new practices, etc. properties were examined. It has been determined that districts of Aydın's cooperative managers are 96% male, 44% primary school graduates, 3 to 40 years of agricultural experience, following innovations, taking different risks to be an exemplary cooperative, and unable to cooperate with partners.

Conclusion: In this study, it was determined that most of the agricultural cooperative managers in Aydın province could not transfer it to the cooperative management although they had entrepreneurial characteristics.

Anahtar sözcükler: Girişimcilik,

Kooperatifler, Tarım, Yöneticilik,

Keywords: Entrepreneurship,

Cooperatives, Agriculture, Managers,

GİRİŞ

Dünya'da Batı Avrupa'dan Doğu Avrupa'ya doğru yayılan kooperatifçilik, hızlı kentleşme ve sanayinin gelişmesi ile beraberinde ciddi bir gelişme göstermiştir. Bu gelişmede, dünyadaki ekonomik ve sosyal sorunlar, sanayileşme hareketleri büyük etkindir. Halen dünya'da mevcut kooperatiflerin %32'si tarım ve gıda, %25'i sigorta, %18'i toptan ve perakende ticaret, %9'u sanayi, %6'sı bankacılık ve finansal hizmetler, %6'sı diğer servisler, %3'ü sağlık ve sosyal bakım ve %1'i çeşitli hizmetler altında faaliyet göstermektedir (Everest ve Yercan 2016). Bunlardan tarımsal amaçlı kooperatifler, kırsal alanda çiftçilerin ihtiyaçlarına yönelik kurulan ve bölge kalkınmasında önemli rol oynayan kuruluşlardır. Bu nedenle tarımsal kooperatiflerin, yöresel/bölgesel ve toplumsal gelişmeye etki ederek o kesimde yaşayan bireylerin ekonomik gelişmesini sağlayan ve yapısal değişimleri düzenleyen görevleri de vardır. Bu potansiyel etki nedeniyle tarımı geliştirmiş ülkelerde tarımsal kooperatiflerin önemi çok daha büyüktür. Nitekim, Avrupa Birliği'nin tarımsal üretimi fazla olan ülkelerinde kooperatiflerin sayıca fazla ve belli bir standartta olarak yapılandıkları bilinmektedir (Yüksel, 2006). Bu nedenle, tarımın en önemli destekçisi olan Avrupa Birliği'nde, kooperatiflerin geliştirilmesi ve desteklenmesine yönelik birçok düzenlemeler yapılmış ve "Kooperatiflerin Teşvik Edilmesi" isimli "Tavsiye Kararı" kabul edilmiştir (Tutar vd., 2014).

Türkiye'de bugünkü haliyle tarımsal kooperatifçilik genellikle sayıca çok ancak etkin olmayan bir yapıdadır. Oysa bilinen bir gerçek, kooperatiflerin başarısında en önemli etkenin onlara sahip çıkan ortak üyelerin desteği kadar onlara güven sağlayacak yöneticilerin eğitim, liderlik, bilgi, beceri gibi bazı özelliklere sahip olmaları ile de ilgilidir (Yercan, 2007; Geray, 2014).

Türkiye'de kooperatifçilik birçok yasa ile (1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ile Birlikleri kanunları) mevcudiyetini sürdürmekte ve bu yasalarla işleyiş ve denetim net bir biçimde belirlenmektedir. Bu kooperatiflerden 1163 sayılı yasaya tabi olanlar, Tarım ve Orman Bakanlığı yetkisinde çalışan; Su Ürünleri, Sulama, Tarımsal Kalkınma, Tarım Kredi ve Pancar Ekicileri Kooperatifleridir (Ekmen, 2006) (Çizelge 1).

Çizelge 1. Türkiye' de Kooperatif Türleri ve Bağlı Oldukları Bakanlıklar
Table 1. Turkey's Cooperative Types and Their Affiliated Ministry

Bakanlık Adı	Kooperatif adı	Kooperatif Sayısı (Adet)	Ortak Sayısı (Kişi)	Kooperatif Başına Düşen Ortak Sayısı (Kişi)
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Konut Yapı Kooperatifi	27.361	1.273.274	46.53
	Küçük Sanayi Sitesi Yapı	922	125.632	136.2
	Toplu İşyeri Yapı	1.162	84.035	72.3
	Toplam	29.445	1.482.941	50.3
Tarım ve Orman Bakanlığı	Pancar Ekicileri	31	1.409.721	4.5474.8
	Tarım Kredi Kooperatifi	1.625	911.218	560.7
	Tarımsal Kalkınma	6.901	758.801	109.9
	Sulama Kooperatifi	2453	301.927	123
	Su Ürünleri Kooperatifi	551	30.871	56
	Toplam	11.561	3.412.528	295.1
Ticaret Bakanlığı (Kooperatif sayısı en fazla olan ilk 5 kooperatif)	Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi	5.803	17.1265	29.51
	Tüketim Kooperatifi	2.170	18.3463	84.54
	Kredi Kefalet	1.004	659.406	656.7
	İşletme Kooperatifi	655	116.368	177.6
	Üretim Pazarlama	408	17.591	43.1
	Diğer	1.842	1.232.333	699
	Toplam	11.882	2.380.426	200.3
	Toplam	52.888	7.275.905	137.5

Kaynak: Everest, B. 2018.

Bu kooperatiflerden bazıları örnek başarı hikayelerine sahip olmasına rağmen tarım kesimindeki etkileri henüz Avrupa Birliği'ndeki tarımı geliştirmiş ülkelerdeki gibi standart durumda değildir. Oysa özellikle de tarımsal amaçlı kooperatifler gibi gönüllü oluşumların başarılarının standartlaşmasında kurumsallaşmanın, bunun için de yönetici kapasitesinin çok etkili olduğu bilinmektedir. Hâlen Türkiye'de bulunduğu tarımsal alt yapı ve bölgenin ihtiyacına yönelik olarak kurulan, bulunduğu ilçenin hatta ilin

ekonomisini kalkanıran (İzmir Tire Süt Kooperatifi, İzmir Güzelbahçe Bademler Köyü Kooperatifi, Aydın Nazilli ÖR-KOOP vb.) örnek kooperatifler incelendiğinde ortak noktanın yöneticilerin farkındalık ve farklılıkları olduğudur. Bu kooperatiflerin başarısında yöneticilerin farklılıklarının girişimci tanımı ile özdeşleştiği görülmektedir. Bu bağlamda, bu yöneticileri girişimci (yaşanılan çevrenin yarattığı fırsatları sezen, o sezgilerden düşler üretebilen, düşleri projelere dönüştürebilen, projeleri yaşama taşıma ve zenginlik üretmek insan yaşamını kolaylaştırma becerisine sahip olan kişi) olarak nitelendirmek mümkündür. Bu yöneticilerin, kooperatifin başarısında aynen girişimcinin zenginlik üretirken sahip olduğu üç kaynağa, a) kendi enerji ve gücüne, b) erişebildiği sermaye ve c) ilişki kurduğu kapasiteli insan sayısına sahip oldukları anlaşılmaktadır (Bozkurt, 2006).

İşte bu araştırmada, Türkiye’de başarılı tarımsal amaçlı kooperatif örnekleri düşünülerek bunların başarı kıstaslarında önemli olan hususlardan biri olan yöneticilerdeki girişimcilik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, Türkiye ve Ege Bölgesi’nde tarım potansiyeli yüksek Aydın ili merkez ve ilçelerinde Tarım ve Orman Bakanlığı yetkisinde faaliyet gösteren tarımsal amaçlı kooperatif yöneticilerinin, girişimcilik özellikleri, eğitime duyarlılıkları incelenmiştir.

MATERYAL ve YÖNTEM

Materyal

Aydın ilinde mevcut 17 ilçe ve 1163 Sayılı yasaya tabi, tarımsal amaçlı olarak kurulmuş 151 adet kooperatif vardır. İlde, tarımsal amaçlı kooperatiflerden, Pancar Ekicileri Kooperatifi dışında, Tarımsal Kalkınma, Su Ürünleri ve Sulama Kooperatifleri mevcuttur. İşte araştırmanın ana materyalini de bu kooperatifler arasından oransal olarak seçilen kooperatiflerin yönetim kurulu başkanları ile yapılan görüşmelerden elden edilen özgün veriler oluşturmaktadır. Aydın’ın 17 ilçesinde faal olan 151 adet Tarımsal Amaçlı Kooperatiften (121 adet Tarımsal Kalkınma, 26 adet Sulama, 13 adet Su Ürünleri), %90 ve %0,05 güven aralığı esas alınarak oransal örnek hacmi formülüne bağlı olarak belirlenen 93 adet Tarımsal Amaçlı Kooperatiften (63 adet Tarımsal Kalkınma, 20 adet Sulama, 10 adet Su ürünleri) kooperatif yöneticisinin kişisel ve girişimcilik özelliklerinin tespiti anlamında görüşmeler yapılmıştır (Çizelge 2) (Karagöz, 2016).

Çizelge 2. Aydın’da tarımsal amaçlı kalkınma kooperatif dağılımı (adet)

Table 2. Distribution of agricultural development cooperatives in Aydın

Aydın İlçeleri	Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri (Adet)	Sulama Kooperatifleri (Adet)	Su Ürünleri Kooperatifleri (Adet)	Anket yapılan Kooperatifler (Adet)
1. Efeler	6	4	-	6
2. Bozdoğan	7	1	1	9
3. Buharkent	3	2	-	5
4. Çine	11	-	1	12
5. Didim	2	1	3	6
6. Germencik	4	-	-	4
7. İncirliova	1	-	-	1
8. Karacasu	7	1	1	9
9. Karpuzlu	1	-	-	1
10. Koçarlı	2	-	-	2
11. Kuşadası	2	1	2	5
12. Köşk	1	-	-	1
13. Kuyucak	7	5	-	12
14. Nazilli	2	5	-	7
15. Söke	3	1	2	6
16. Sultanhisar	1	1	-	2
17. Yenipazar	5	-	-	5
Toplam	112/63	26/20	13/10	93

Yöntem

Verilerin elde edilmesinde izlenen yöntemler

Araştırmada, Çizelge 2'deki gibi Tarım ve Orman Bakanlığı Aydın İl Müdürlüğü'ne kayıtlı, toplam 151 kooperatiften oransal olarak seçilen 93 kooperatif başkanları ile yapılan görüşmelere dayalı anketler oluşturmuştur.

$$n = \frac{N \cdot p \cdot (1 - p)}{(N - 1) \cdot Q_p x^2 + p(1 - p)}$$

Ayrıca kooperatif yöneticilerinin girişimcilik özelliklerinin değerlendirilmesine ilişkin

H: Kooperatif yöneticileri girişimcilik özelliklerine sahiptir.

H₁: Kooperatif yöneticileri girişimcilik özelliklerine sahip değildir hipotezleri kurulmuş olup sonuçta H₁ hipotezi kabul edilmiştir.

Verilerin analizinde izlenen yöntemler

Araştırmadan elde edilen verilerin değerlendirilmesinde, ortalama ve yüzde hesapları, temel düzeyde basit tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır. Anket formunun üç bölümden oluşması nedeniyle, birinci bölüm ve ikinci bölümde, kişisel bilgiler için tanımlayıcı istatistikler, yöneticilik ve kooperatifçilik ile ilgili bilgiler içinde yüzde ve ortalamalar üçüncü bölümde ise üçlü likert ölçeği ile elde edilen kooperatif yöneticilerinin girişimcilik özellikleri, faktör analizinden (Rotasyonlu Faktör Matrisi) yararlanılarak analiz edilmiştir.

Faktör analizi, birden fazla çok sayıda olan değişkenleri, belirli sayıda gruplara ayırarak, değişkenler arasındaki ilişkiyi maksimum, gruplar arasındaki ilişkiyi ise minimum olmak üzere, grupları yeni değişkenlere dönüştüren bir analiz türüdür. Türetilen bu yeni değişkenlere faktör adı verilir. Faktör analizi birden çok değişken arasında ilişkilere dayanarak, birbirinden bağımsız, daha az sayıda ve özet bir biçimde yeni değişkenler bulunmasını sağlar (Karagöz, 2016). Analiz mevcut olduğu bilinmekle beraber, direk olarak gözlemlenemeyen, çoklu değişkenlerin veriler setini azaltarak basitleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu yeni yapıdaki değişkenlere regresyon, korelasyon, ayırma analizi vb. analizler uygulanabilir. Faktör analizi, ağırlığı az olan değişkeni saf dışı bırakmaz ve önemi az olan değişkenle, çok olan değişkenin üstünlüğüne göre sonraki sıradaki analizde yer almalarını sağlar (Karagöz, 2016).

Faktör analizinde de, değişkenler arasındaki ilişkiler doğrusaldır ve faktör analizinde yer alan değişkenler, aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

$$X_i = A_{i1}F_1 + A_{i2}F_2 + \dots + A_{im}F_m + U_i$$

$$X_i = \text{Standartlaştırılmış } i\text{'nci değişken}$$

A_{ij} = Ortak j faktöründe standartlaştırılmış çoklu regresyon katsayısı (i değişkeninin j ortak faktörü üzerindeki etkisine ilişkin standartlaştırılmış çoklu regresyon katsayısı)

F = Ortak faktör

U_i = i'nci değişken için eşsiz faktör (Ortak faktörlerce açıklanamayan kısmı gösterir)

m = Ortak faktör sayısı

Faktör analizi sonucunda elde edilen ortak faktörleri, değişkenlerin lineer bir kombinasyonu olarak şu şekilde ifade edilebilir (Karagöz, 2016).

$$F_i = W_{i1}X_1 + W_{i2}X_2 + \dots + W_{ik}X_k$$

i'nci faktörün tahmini

W_i = Faktör skoru (katsayı); ağırlık

k = Değişken sayısı

Analiz sonucu kaç faktör elde edilirse, o kadar denklem var demektir. Ancak, her zaman birinci faktörün ağırlığı (katsayısı) en yüksek olanıdır. Yani, birinci faktör toplam varyans içinde en büyük paya sahiptir. Sonra ikinci, üçüncü vb. faktörler gelir.

Faktör analizinde, değişkenler arasında yüksek korelasyon ilişkisi aranır. Değişkenler arasında korelasyon azaldıkça faktör analizinin sonuçlarına olan güvende o denli azalır. Faktör analizinde Barlett testinin sonucu anlamlıdır. Yani değişkenler arasında yüksek korelasyonlar mevcuttur ve çoklu normal dağılımdan gelmiş demektir. KMO katsayısı 0.800 olduğundan sonuç oldukça iyidir. Bu sebeple, bu araştırmada örneklem büyüklüğü yeterlidir.

Ortak varyans (Communality), bir değişkenin analizde yer alan diğer değişkenlerle paylaştığı varyans miktarıdır. Analiz sırasında, faktör yük değeri 0.5 ya da daha yüksek olanlar analize alınmış, faktör yük değeri 0.5'in altında bulunan maddeler analizden çıkarılmıştır (Karagöz, 2016). Ayrıca, birden fazla faktörde 0.10'dan daha az bir farkla yer alan herhangi bir madde, binşik bir madde olarak değerlendirildiğinden, bu özellikteki maddeler de ölçekten çıkarılmıştır. Anket sorularına göre analiz sonucu 30 maddeden oluşan deneme ölçeğinde, 30 maddenin tamamı kalmış (sadece bir madde; tarımda girişimcilik etkilidir = 0.466; 0.5'den küçük olsa da, bu da 0.5'e yakın olduğu için analizden çıkarılmamıştır) ve 8 boyutlu bir ölçek elde edilmiştir. Rotasyonlu (dönüşümlü) faktör yükleri hesaplanan maddelerin yapılan analizler sonucunda ise ölçek 30 maddeden ve 8 boyuttan oluşmuştur. Dönüşümlü faktör yüklerinden faydalanılarak, faktörlerdeki maddelerin taşıdıkları anlam dikkate alınarak elde edilen boyutlar yorumlanmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Kooperatif yöneticilerinin kişisel özellikleri

Araştırmada görüşme yapılan yöneticilerin kişisel bilgileri olarak Çizelge 1'de yaşam yeri 6'sı il merkezinde, 29'u ilçede, 58'i mahallede (6360 Sayılı Kanun yasasından önce köy statüsünde olan) yaşamakta, mesleki tecrübeleri ise 3 ile 60 yıl arasında değişmekte, %96,8'i erkek olup, %17'si yabancı dil bilmektedir (Çizelge 3), (Çizelge 4). Bu yöneticilerin % 44,1'i ilkök, %1,1'i doktora yapmışlar, tarım tecrübesi 40 yıl (%23,7) ve 20 yıl (%22,6) olan yöneticiler bulunmaktadır (Everest ark, 2019). (Bond, J.K. 2009).

Çizelge 3. Kooperatif Yöneticilerinin Kişisel Özellikleri

Table 3. Personal Characteristics of Cooperative Managers

Yaşam yeri	Mesleki tecrübe		Yabancı Dil		Eğitim			Tarım Tecrübesi			Cinsiyet					
	Sayı (Adet)	Oran %	Yıl	Oran %	Sayı (Adet)	Oran %	Sayı (Adet)	Oran %	Yıl	Sayı (Adet)	Oran %	Kişi (Adet)	Oran %			
İl	6	6,5	3	1,1			İlkokul	41	44,1	20	21	22,6	Kadın	3	3,2	
İlçe	29	31,2	30	16,1	Evet	77	82,8	Ortaokul -	12	12,9						
								Lise	27	29						
Mahalle	58	62,4	40	23,7	Hayır	16	17,2	Önlisans -	4	4,3	40	22	23,7	Erkek	90	96,8
								Lisans -	8	8,6						
								Doktora	1	1,1						
Toplam	93	100	60	1,1	Toplam	93	100	Toplam	93	100	60	1	1,1		93	100

Çizelge 4. Yöneticilerinin Yöneticilik ve Girişimcilik Eğitimleri ve Tecrübeleri

Table 4. Managers' Management and Entrepreneurship Training and Experiences

	Yöneticilik Eğitimi		Yöneticilik Tecrübesi		Girişimcilik Eğitimi			
	Sayı (Adet)	Oran (%)	Sayı (Adet)	Oran (%)	Sayı (Adet)	Oran (%)		
Hayır	83	89,2	Hayır	28	30,1	Hayır	81	87,1
Evet	10	10,8	Evet	65	69,9	Evet	12	12,9
Toplam	93	100,0	Toplam	93	100,0	Toplam	93	100,0

Bu çalışmada, öncelikle tarımsal amaçlı kooperatif yöneticilerine ait genel bilgiler tanımlayıcı istatistikler ile frekans aralıkları tespiti yapılmış, faktör analizi yapılarak yöneticilerin tarımsal girişimcilik özellikleri gruplara ayrılarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kooperatif yöneticilerinin yöneticilik zellikleri

Araştırmada, kooperatif yöneticileri, yöneticilik eğitimi aldınız mı sorusuna %89,2 kişi hayır, yine yönetici olduktan sonra girişimcilik eğitimi aldınız mı sorusuna %87,1'i hayır cevaplarını vermişlerdir. Kooperatif yöneticilerinin, ilde mevcut Aydın Adnan Menderes niversitesinde zaman zaman, girişimcilik ve kooperatiflikle ilgili eğitimler verilmesine rağmen bu imkânlarından faydalanmadıkları, bu konudaki noksanlıklarını önceki dönemlerde aynı görevi yürütmüş aile bireyleri yada eski yöneticilerden usta-ıracak ilişkisi çerçevesinde tamamladıkları belirlenmiştir.

Kooperatif yöneticilerinin yarıdan fazlasının faaliyet alanlarının tarım sektörü olduğu ve bu sektördeki tecrübelerinin 20 ile 40 yıl arasında değiştiği, ayrıca yöneticilerin %70'nin yöneticilik eğitimlerini, bir eğitim kurumundan değil alandaki tecrübeleri ile tamamladıkları anlaşılmıştır (izelge 3). Oysa Yüksel (2006) tarafından yapılan çalışmada kooperatif yöneticilerinin bir eğitim sertifikasının alınması savunulmuştur. Diğer yandan yöneticiler, süreli ve sürekli eğitimler almamalarına rağmen, Aydın ve komşu illerdeki farklı kurumlar tarafından düzenlenen eğitimlere, seminerlere ve fuarlara katıldıklarını ve bunun önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Kooperatif yöneticileri, üyelerine güven vermesi, şeffaflığın olması, iyi denetlenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu konuda görüşme yapılan tüm kooperatif yöneticileri hemfikirdirler. Yüksel (2006)'da ki çalışmasında, kooperatifin kendini yenilemesini, ortaklara kooperatifliğin ne olduğunun anlatılması şeklinde eğitim çalışması önerisinde bulunmaktadırlar. Bu araştırmada, kooperatiflerin devamlılığının srdrebilmesindeki en önemli etkenin, ortakların her birinin yönetim kurulu ve başkanlarına güvenmesi, bu güvenin kooperatif yatırımlarında risk alma kapasitesine sahip olunma çabası ile doğru orantılı olduğu tespit edilmiştir. Bir başka ifade ile yöneticilerin ortaklar üzerindeki tahsis ettikleri güven, yatırımları olumlu etkilemektedir.

Bu çalışmada ayrıca, Türkiye genelini yansıtır bir benzer biçimde, tarımsal amaçlı kooperatiflerdeki profesyonel yönetici sayısının yetersizliği, kooperatiflerde basın yayın ve teknolojinin az kullanıldığı, oysa profesyonel yöneticilerin varlığı proje çalışmalarını, devletine destek ve hibelerinde özellikle de proje yazma ve sosyal gelişim açısından faydalanmayı artıracaktır.

Dolayısı ile yöneticiler, kooperatif yöneticiliği, girişimcilik bilgisi, bireysel ve sosyal gelişim, tarımsal ürüne katma değer yaratacak yenilikçi konularda proje hazırlama, seminer ve kurslara katılma vb. eğitim konularında yeterli eğitimi alamadıkları için kırsalda faydalı olacak ve yönetiminde buldukları kooperatifi başarıya ulaştıracak potansiyele sahip değillerdir. Balaban ve zdemir (2008) alışmalarında girişimcilik eğitiminde amacın bir kişinin önce kendisindeki girişimcilik potansiyeline ulaşmış olması sonrasında bununla ilgili ve sorumlu olduğu kitlesel kesime bu özelliğini aktarabilmesi olarak tanımlamaktadırlar. Özellikle tarımsal amaçlı kooperatifliğin kırsal alanda kitlesel bir girişim olduğu kabul edildiğinde, yöneticilerin girişimcilik eğitimi almış olmaları bilgiye ulaşmanın kolay ve gelişmelerin hızlı olduğu bu yüzyılda başarılı olmaları için çok önemlidir. Aslında böylece girişimcilik eğilimleri ile kooperatiflerin başarısında ürüne katma değer yaratmak, pazarlamadaki sorunları özlemek, ekonomik alt yapıyı düzenlemek için alınan risk, kârlığı ve finans sağlamada bağımsızlığı ve zgr hareket edebilme yetisini sağlayacak başarı da bu noktada gelecektir (Arslan, 2002).

Kooperatif yöneticilerinin tarımsal girişimcilik zellikleri

Erken dönem çalışmalarında, tarım sektörünün tarihsel önemi kabul edilmesine rağmen girişimciliğin ancak 18. ve 19. yüzyıllarda fark edildiği, bu alandaki ampirik araştırmaların ise sektörde uzun yıllar üretime odaklanmış, yüksek teknolojiye hizmet eden bir biçimde ve yöneticilere odaklı gelişmeye başladığı anlaşılmaktadır (Alsosvd., 2011). Bu bağlamda araştırmada kooperatif yöneticilerinin girişimcilik özelliklerinin incelenebilmesi için faktör analiz değişkenlerinin ve değişkenler arasındaki birbiri ile karşılıklı bağımlı yapıp ortaya çıkaran çok değişkenli analiz yöntemi kullanılmıştır. Faktör analizinin başarısı için anket dökümlerinde değişkenler arasındaki ilişkinin korelasyon içerisinde olması gereklidir. Değişkenler arasındaki denge ilişkisi

yani korelasyon az ise faktör analizinin sonuçlarına olan güven paralel olarak azalmaktadır. Nitekim Çizelge 5'de $p(\text{sig.}) = 0.000 < 0.05$ olmasından dolayı Barlett testi sonucu anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Bu değişkenler içerisinde yüksek korelasyonlar oluşmuş ve çoklu dağılım meydana gelmiş demektir. Kaiser Meyer Olkin katsayısı 0,800 olduğundan sonuç oldukça olumludur. Bu sebeple, öncelikle araştırmada örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu kabul edilmiştir.

Çizelge 5. Faktör Analizi Kaiser Meyer Olkin Testi

Table 5. Factor Analysis Kaiser Meyer Olkin Test

KaiserMeyerOlkin ve Bartlett' s Analiz Testi	
Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterliliğinin Ölçümü	0,800
Yaklaşık. Ki-Kare	1734,377
Bartlett'in Küresellik Testi	435
Sig.	0,000

Çizelge 6'daki ortak varyans sonucunda değişken olan faktörün analizde yer almış farklı değişkenlerle bölüştüğü varyans birim miktarıdır. Analiz esnasında, faktörlerin yük değerleri 0,5 ya da 0,5' den daha fazla olanlar analize alınmış, faktör yük değerleri 0,5'in altındaki maddeler analizden ayrılmıştır (Karagöz, 2016). Bu açıklamanın diğeri birden fazla faktörde 0.10' dan daha düşük fark ile yer eden bir maddenin, binişik madde olarak değerlendirilir ve bu nitelikteki maddeler de ölçekten ayrılır. Çizelge 6'da görüldüğü üzere, 30 maddeden oluşan deneme ölçeğinde, analizler sonucunda 30 maddenin tamamı kalmış (sadece bir madde, tarımda girişimcilik etkilidir = 0,466;0,5' den küçük olsa da), bu da 0,5'e yakın olduğu için analizden çıkarılmamıştır.

Çizelge 6. Anket Soruları Ortak Varyans Sonucu

Table 6. Common Variance Result

Ortak Varyans		Ortak Varyans	
En yüksek kâr elde etmek isterim	1.000 .752	Üniversitelerde kooperatifçilik derslerine önem verilmelidir	1.000 .746
Örnek kooperatif olmak isterim	1.000 .759	Ortaklar tarımsal faaliyetler ile geçinir	1.000 .794
Ortak sayımın artmasını isterim	1.000 .665	Ortaklarım beni başarılı bulur	1.000 .703
Sermayenin artmasını isterim	1.000 .836	Bölge kalkınmasında etkileri çoktur	1.000 .746
Ortaklarım ile yenilikleri takip etmek isterim	1.000 .831	Gerekli önem verilmelidir	1.000 .779
Çiftçinin gelir seviyesinin artmasını isterim	1.000 .849	Denetimler yetersizdir	1.000 .615
Faaliyet konularını takip ederim	1.000 .793	Sosyal bir girişimdir	1.000 .616
Ortaklar bana güvenir	1.000 .751	En yüksek kâr elde etmek isterim	1.000 .752
Fuar seminerlere katılırım	1.000 .822	Örnek kooperatif olmak isterim	1.000 .759
Ortakların fikrini alırım	1.000 .801	Ortak sayımın artmasını isterim	1.000 .665
Çevrem ile iletişim halindeyim	1.000 .832	Sermayenin artmasını isterim	1.000 .836
İleriye yönelik çelişirim	1.000 .788	Ortaklarım ile yenilikleri takip etmek isterim	1.000 .831
Pazar araştırması yaparım	1.000 .590	Çiftçinin gelir seviyesinin artmasını isterim	1.000 .849
Teknolojik alt yapı yetersiz	1.000 .583	Faaliyet konularını takip ederim	1.000 .793
Liderlik özelliğim vardır	1.000 .696	Ortaklar bana güvenir	1.000 .751
Risk alırım	1.000 .728	Fuar seminerlere katılırım	1.000 .822
Kooperatifte devamlılığı sürdürürüm	1.000 .688		
Çiftçi ihtiyaçlarına yönelik kurulmuştur	1.000 .816		
Tarımsal girişimcilik eğitim eksikliği vardır	1.000 .605		
Sektörel tecrübem yüksektir	1.000 .711		
Tarımda girişimcilik etkilidir	1.000 .466		
Proje çalışmaları var	1.000 .703		
Yenilikleri takip ederim	1.000 .618		

Ortak varyans sonucu Çizelge 7'de görüldüğü üzere, 8 boyutlu bir ölçek elde edilmiştir. Çizelge 8 incelendiğinde; toplam varyansın anket dönüşümünden önceki ve daha sonraki özdeğerleri verilmiştir ve 8 faktörün meydana çıktığını göstermektedir. İlk faktör toplam varyansın %16,429' unu, diğer yedi faktör de sırasıyla toplam varyansın, %13,637, %10,781, %8,547, %6,370, %5,709, %5,600, %5,188'ini açıklamaktadırlar. Özdeğerlerin açıkladıkları birikimli varyans miktarı, %72,261'dir. Uygulanan serpilme diyagramında özdeğeri bir ve birden fazla olan sekiz faktör olduğundan bu sekiz faktör seçilecektir. Araştırmada Çizelge 8'de rotasyonlu (dönüşümlü) faktör matris yüklerinin hesaplanan maddelerde yapılan analiz sonucunda, ölçeğin 30 maddeden ve 8 boyuttan oluştuğu görülmektedir. Rotasyonlu (dönüşümlü) faktör yüklerinden yararlanılarak, her bir faktördeki maddelerin anlam değerleri dikkate alınarak oluşan boyutlardaki maddeler koyu ile işaretlenmiştir. Dönüşümlü faktör yüklerinin bir e yakın olması kooperatif yöneticilerin cevaplarını olumlu yönde desteklemektedir.

Ayrıca analiz sonuçlarına göre kooperatif yöneticileri ve ortakların yenilikleri, farklı faaliyet konularını takip etmeleri, örnek kooperatif olmak istemeleri ve kooperatiflerin sosyal bir girişim olduğunun düşünmeleri, tüm yönetim kurulu başkanları için en yüksek ortalamaı sağlamıştır. Kooperatifler çiftçi ihtiyaçlarına yönelik kurulmuştur, kooperatifin devamlılığını pazarı iyi araştırmak, risk almak ikinci derecede olumlu bir bulgudur. Nitekim, tarımsal girişimciliğin büyümesindeki bu zayıflık, gelişmekte olan ülkelerin kırsal ve büyükşehir bölgeleri arasındaki geniş uçurum, sanayinin tarıma aşması, sanayiye yönelik politika ve strateji eğilimi ve kırsal toplumların ve çiftçilerin ekonomik/sosyal özellikleri nedeniyle olmaktadır. Ne yazık ki, gelişmekte olan ülkelerde tarımsal girişimcilik ve girişimcilik özelliklerine sahip olmayan kooperatif yöneticileri hükümet ve ulusal / yerel kuruluşlardan yeterli mesleki desteğe sahip olamamaktadır (Hekmat, 2011).

Kooperatif yönetim kurulu başkanları ortakların fikrini alır ve çevresi ile iyi bir iletişim içerisinde olmalıdır. Üniversitelerde kooperatifçilik derslerine önem verilmelidir, ortaklarla yenilikleri takip ederim soruları ise göreceli olduğu için orta düzeyde puanlanmıştır. En yüksek kâr elde etmek istemek sorusunun cevabı kooperatiflerin kâr amacı gütmeyen bir kuruluş oldukları düşünülürse yüksek olarak puanlanmamıştır. Kooperatiflerin bölge kalkınmasında etkisi fazladır yargısına beklentinin yüksek olmasına rağmen, verimsiz çok sayıda kooperatif varlığı ve kendilerini ancak idame ettirmeleri nedeniyle düşük puanlanmıştır. Yöneticilerin girişimcilik özelliklerinin yeterli olmaması, eğitim, sermaye, risk alabilmek gibi özelliklerinin eksikliği ile de pekişerek proje çalışmalarının olmamasından kaynaklanmıştır. En düşük puanlanan faktör ise denetimlerin yetersizliği olmuştur.

Kooperatif yöneticilerinin girişimcilik açısından önemli bazı özellikler olan ortaklar üzerinde güven sağlama, risk almak, ortak sayısını ve sermayeyi yükseltmek istemeleri, yenilikleri takip ederek fuar ve semnerlere katılma taleplerien yüksek puanlama özellikleri olup birbirini desteklemektedir.

Çizelge 7. Toplam Varyans Sonucu

Table 7. Total Variance Result

Bileşenler	Toplam Varyans			
	Kare Yüklerin Çekme Toplamları	Kare Yüklerin Dönme Toplamları		
	Kümülatif %	Toplam	% Varyans	Kümülatif %
1	32.162	4.929	16.429	16.429
2	41.830	4.091	13.637	30.066
3	48.501	3.234	10.781	40.847
4	54.741	2.564	8.547	49.394
5	59.947	1.911	6.370	55.764
6	64.268	1.713	5.709	61.472
7	68.410	1.680	5.600	67.073
8	72.261	1.556	5.188	72.261
9	-	-	-	-
10	-	-	-	-
11	-	-	-	-

Çizelge 8. Dönüşümlü Faktör Yükleri**Table 8.** Total Variance Result

Dönüşümlü Faktör Yükleri	Faktör							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Çiftçinin Gelir Seviyesinin Artmasını İsterim	.858							
Sermayenin Artmasını İsterim	.853							
Ortaklarım İle Yenilikleri Takip Etmek İsterim	.803							
Faaliyet Konularını Takip Ederim	.796							
Örnek Kooperatif Olmak İsterim	.662						.459	
Gerekli Önem Verilmelidir	.509			.421				.419
Sosyal Bir Girişimdir	.439							
Teknolojik Alt Yapı Yetersiz		.717						
Liderlik Özelliğim Vardır		.697						
Çiftçi İhtiyaçlarına Yönelik Kurulmuştur		.660						
Kooperatif Devamlılığını Sürdürmektedir		.632						
İleriye Yönelik Çalışırım		.632	.537					
Pazar Araştırması Yaparım		.612						
Risk Alırım		.599						.406
Tarımsal Girişimcilik Eğitim Eksikliği Vardır		.568						
Ortakların Fikrini Alırım			.835					
Çevrem İle İletişim Halindeyim			.797					
Fuar Seminerlere Katılmak İsterim	.414		.715					
Ortaklar Bana Güvenir		.515	.529					
Üniversitelerde Kooperatifçilik Derslerine Önem Verilmelidir				.836				
Ortaklar Tarımsal Faaliyetler İle Geçinir				.731				
Yenilikleri Takip Ederim				.637				
En Yüksek Kari Elde Etmek					.842			
Bölge Kalkınmasında Etkileri Çoktur					.437			
Proje Çalışmaları Var						.751		
Tarımda Girişimcilik Etkilidir						.531		
Ortak Sayımın Artmasını İsterim	.452						.616	
Sektörel Tecrübem Yüksekdir					.503		.539	
Ortaklarım Beni Başarılı Bulur							.519	
Denetimler Yetersizdir								.765

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu araştırmada, Aydın ilindeki tarımsal amaçlı kooperatiflerin (su ürünleri, sulama ve tarımsal kalkınma) yönetim kurulu başkanları ile yapılan görüşme sonuçlarına göre, kooperatiflerin kuruluş amaçları, ürün profilleri, yöneticilerin demografik özelliklerinin benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır. Kooperatif yönetim kurulu başkanları, bölgenin coğrafi konumuna hâkim olması, baba mesleği olan çiftçilik ile uzun yıllardır uğraşıyor olması, doğduğundan beri aynı köyde/yörede yaşamış olmaları nedeniyle ortakların güvenini kazanmışlardır. Kooperatif yöneticilerinin güvenilir olması, sosyolojik olarak kapalı bir ortamda yaşayan tarım kesimi için en önemli unsurlardan biridir. Bunun yanında, yöneticilerin girişimci özelliklere sahip, lider ruhlu, yeniliklerde takipçi olmaları güveni bir kez daha arttırmaktadır. Bu bağlamda, faktör analizi ile kooperatif yöneticilerinin en fazla benzerlik gösterdikleri hususların risk almak, örnek kooperatif olmak için gayret göstermek ve güven sağlamak olduğu tespit edilmiştir.

Diğer yandan, farklı ilçelerde aynı konularda çalışan kooperatiflerin girişimcilik özelliklerine sahip olan ve olmayan yöneticilerin düzenlenen eğitimler ve toplantılara kooperatif ortakları ile birlikte katılımları önemlidir. Bu konuda yöneticilerin buldukları yöredeki toplumun bakış açısının değiştirilmesi yönünde

uğraş vermeleri, yenilikleri takip etmeleri, yeni pazar arayışında bulunmaları, fuarlara katılım sağlamaları, teknolojiden faydalanabilme çabaları da önemli sonuçlardır.

"Proje çalışmalarım var. Evet ise uygulamaya geçirdiniz mi?" sorusu yöneltildiğinde projelerinin olmamasına rağmen düşüncelerinin olması fakat sermaye yetersizliği, teknolojiyi takip edememeleri ve eğitimlerin yetersiz olması gibi etkenlerden dolayı girişimcilik özelliklerine sahip olmalarına karşın projelerde yer almak konusunda kendilerine hala güvenmediklerini belirtmişlerdir.

Aslında bu benzerlikler ve farklılıklar, kooperatifçiliğin gelişmiş olduğu ülkelerde (ABD vb.) yeni politikaların oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır. Türkiye'de ise siyasi otoritenin kooperatifler üzerinde yönlendirici olması nedeniyle ne yazık ki bu farklılıklar kooperatiflerin başarılarına yansımamaktadır.

Türkiye'de olduğu gibi Aydın'da da kooperatiflerde geleneksel yapıdan ziyade küresel şartlara uygun, girişimcilik ruhu taşıyan ve güven veren yöneticilerin yönetimde olmaları ve ortakların bu bilinçle yönetici seçmeleri önemlidir. Diğer yandan kooperatif yöneticilerinin girişimci bakış açısıyla verecekleri katkı mevcut haliyle bugünkü kooperatifleri ekonomik hayatta pasifleştiren anlayışı da değiştirecektir. Böylece kooperatifler önemli sektörden biri olan tarım kesimi için ileriye dönük kısa ve uzun zamanlı planlar yapma, uygulama, kaynak bulma ve sermayelerini verimli kullanma, sosyal ilişkiler kurma ve devam ettirme, deneyim kazanma vb. birçok hususta üreticiye ve topluma fayda sağlayacaktır. Kooperatiflerin ekonomik anlamda gelişmesi, tarımsal faaliyetlerde önemli etkili olacaktır. Böylece, kooperatif girişimciliği, girişimcilik de kooperatifçiliği destekleyecek ekonomik ve toplumsal anlamda hem istihdam yaratmada hem de sosyal olarak kırsalda kalınmasında önemli katkılar sağlayacaktır. Bir başka ifade ile kooperatif yöneticilerinin, girişimcilik potansiyelinin canlandırılması, üreticiden başlayan ve toplumun tümüne yayılan olumlu birçok konuya yansiyacaktır.

KAYNAKLAR

- Alsos, G.A., Carter, S., Ljung green, E., Welter, F., 2011. Introduction: researching entrepreneur ship in agriculture and rural development. In: Alsos, G.A., Carter, S., Ljunggreen, E., Welter, F. (Eds.), *The Handbook of Research on Entrepreneur ship and Rural Development*. Edward Elgar, pp. 1–18.
- Arslan, K. 2002. Üniversiteli gençlerde mesleki tercihler ve girişimcilik eğilimleri. *Doğuş Üniv. Derg.*, s. 1-11. İstanbul.
- Balaban, Ö., Özdemir, Y. 2008. Girişimcilik Eğitiminin Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisi. *Sakarya Üniversitesi İ. İ. B. F. İşletme Bölümü. Araştırma Makalesi*. Sakarya.
- Bond, J.K. 2009. Cooperative financial performance and board of director characteristics: A quantitative investigation. *Journal of Cooperatives*, 22: 22-44.
- Bozkurt, Ö., 2006. Girişimcilik eğiliminde kişilik özelliklerinin önemi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(2): 93-111.
- Ercan, S. Gökdeniz İ. 2009. Girişimciliğin gelişim süreci ve girişimcilik açısından Kazakistan. *Ahmet Yesevi Üniversitesi. Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. Bahar / 2009. sayı 49: 59-82. Ankara.
- Ekmen, E. 2006. Avrupa Birliği Ortak Piyasa Mekanizmasının Uygulanmasında Çiftçi Örgütlerinin Rolü ve Türkiye İçin Öneriler. *Ankara Üniversitesi. (Basılmamış) Doktora Tezi*. Ankara.
- Everest, B ve Yercan. M.. 2016. Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilkelerini algılamaları üzerine bir araştırma: Tarım kredi kooperatifleri çrneği. *Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg.* 2016, 53 (1):67-73 ISSN 1018 – 8851
- Everest, B. 2018. Türkiye' de Kooperatifçiliğin Nicelik, Mevzuat ve Kamu Yönetimi Boyutlarıyla İrdelenmesi, *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, cilt.53, ss.1008-1018, 2018.
- Everest, B., Yercan, M. Tan., S. 2019. Tarımsal kalkınma, sulama ve su ürünleri kooperatiflerinde kurumsal yapı ve yönetici profilinin tespiti: Çanakkale ili örneği. 2019, *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 6(2), 343-353.
- Geray, C. 2014. *Kooperatifçilik*. Nika Yayınevi. ISBN: 978-605- 64609-2-0.

- Hekmat, M. 2011. Entrepreneurship Approaches in Agricultural Cooperatives. Entrepreneurship Approaches in Agricultural Cooperatives. International Journal of Agricultural Science, Research and Technology, 2011; 1(1):39-45].
- Karagöz, Y. 2016. SPSS VE AMOS23 Uygulamalı İstatistiksel Analizler. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Kitap. Syf. 878-880, Ankara.
- Tutar, F. Alpaslan, C. Tutar, E. Turgut, A. 2014. Türkiye' de yerel kalkınmanın yeni aktörü üçüncü sektör: kooperatifler. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 1, Mart: Syf. 501-524. Türkiye.
- Yercan, M.. 2007. Türkiye ve Avrupa Birliği'nde tarımın örgütlenme deseni ve tarımsal kooperatifler. Tarım Ekonomisi Dergisi. 13(1): s. 19-29.
- Yüksel, E. 2006. Kooperatiflerde Örgüt Kültürü. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi. Ankara.